

Zážitkový pobyt s prvky artefiletiky a muzikofiletiky na ekofarmě Bílý Mrak

Anežka Šubrová a Michaela Vítečková

Celé dětství i období dospívání si spojuji s letními skautskými tábory, které byly naplněny příběhy, hrami a nejrůznějšími výzvami. Jako rádkyně jsem spolu s několika dalšími kamarády pomáhala své mamince, tehdy skautské vedoucí. Aktivita nás, rádců, byla především ve znamení vymýšlení táborových etapových her, často tak sofistikovaných, že jejich průběh někdy znamenal překvapení i pro nás samotné. Některé zážitky z těchto táborů si stále dokáži připomenout. Třeba výjev, kdy spolu děti a dospělí stojí v kruhu kolem ohně, tichým brumendem zpívají večerku, zatímco kolem zní cvrkot cvrčků a pomalu se stmívá... Patrně právě toto prožitkové jádro skautských táborů se stalo mou inspirací, když jsem se, coby hudební pedagožka a začínající muzikoterapeutka, začala zabývat myšlenkou realizace letního pobytu pro děti. Zážitkově-umělecká koncepce naší týdenní akce se zrodila zcela přirozeně i s ohledem na to, že jsem ke spolupráci přizvala svou kolegyni zabývající se rodinným poradenstvím a artefiletikou, Michaelu Vítečkovou. Ta si následně vzala na starost artefiletický rozměr pobytu, zatímco já jsem se soustředila na to, jak do naší akce integrovat prvky muzikofiletiky.

V souladu s pojetím Svatavy Drlíčkové vnímáme muzikofiletiku jako vhodné označení pro *tvořivou a zážitkovou*

aplikaci základních muzikoterapeutických technik. (Drlíčková, 2014) Takovými technikami může být například skupinová improvizace, zpěv písní s jednoduchým improvizovaným doprovodem, pohybová improvizace na hudbu, rytmické hry a podobně. Od muzikoterapie se muzikofiletika odlišuje tím, že je realizována bez terapeutického a diagnostického záměru. Její cíle leží spíše v obecnější oblasti rozvíjení emocionální, intelektuální, sociální a umělecké stránky osobnosti člověka prostřednictvím nabízených muzikofiletických aktivit. Svým širším a obecnějším záběrem nabízejí muzikofiletické aktivity vhodný kompromis mezi hodnotící hudební pedagogikou vedoucí k určitému, jasně definovanému pedagogickému cíli a terapeuticky orientovanou muzikoterapií s cíli v oblasti zlepšování stavu klienta. A jaké je naše pojetí artefiletiky? I zde klademe důraz na prožitek a procítění, doplněný o nepostradatelný prvek lidského setkání. Naši výtvarnou činnost s dětmi citlivě reflektujeme a oboustranně se obohacujeme o nové náhledy na sebe samé. Nepodceňujeme ani dynamickou rovinu skupinové práce, ta mnohdy přináší nečekané cesty pro další práci s tématy. Spojení artefiletických a muzikofiletických aktivit nás nadchlo a doufáme, že budeme schopny na následujících řádcích předat alespoň část našich společných zážitků.

Reflexe hlavních cílů zážitkového pobytu

Pro přípravu programu jednotlivých dní se stal nosným stěžejní příběh, o kterém se rozepíšeme následně. Nyní bychom rády popsaly cíle, které se spontánně ozřejmily během vymýšlení příběhu i artefietických a muzikofietických aktivit. Zamyslíme-li se zpětně nad celým naším pobytem, ukazuje se, jak podstatným cílem byla na první pohled prostá možnost trávit čas naplněný hrou a autentickým setkáváním dětí a dospělých. Univerzální fenomén hry byl výrazným motivačním prvkem pro děti i pro nás, dospělé. Již během přípravy pobytu opustil celý realizační tým uzdu své fantazii při vymýšlení kostýmů a rekvizit potřebných pro hlavní postavy příběhu. Vydal se tak do oblasti, která zůstává dospělému, praktickými starostmi obtěžkanému světu, obvykle uzavřená. Friedrich Schiller k potřebě hry v dětském i dospělém věku podotýká: „Člověk je člověkem pouze tam, kde si hraje.“ A vskutku – jakkoliv banálně a prostě může tento postřeh znít, rezonuje silně s univerzální

lidskou potřebou vstupovat do prostoru hry, který nabízí prožitek svobody, neobyčejnosti, bezpečí určitých pravidel a přehlednosti; přináší rytmus, napětí ústící do uvolnění, okouzlení... (Zachoval, 2009, s. 21). Možnost trávit čas s dětmi, navíc v primárně dětském světě hry, jako by patřila k pokladům, jejichž osvobozující podstatu si čas od času uvědomí každý dospělý člověk.

Během pobytu jsme dětem chtěli nabídnout možnost setkat se s nejrůznějšími uměleckými (hudebními a výtvarnými) aktivitami i jinak než mezi zdmi převážně hodnotících institucí. Pokusili jsme se zprostředkovat dětem kontakt s vlastními tvůrčími silami v prostředí, v němž nejde primárně o výkon, ale o prožívanou radost z tvorby, umocněnou navíc zážitkem příběhu. K naplnění tohoto cíle vedly i konkrétní techniky převzaté z uměleckých terapií. V rámci inspirace muzikoterapií se osvědčily například aktivity, během nichž jsme využívali intuitivní muzikoterapeutické hudební nástroje, k nimž děti přistupovaly bez ostychu a se zájmem (různé typy perkusivních nástrojů, boomwhackers, kantele, xylofon). Výtvarná tvorba dětí se nesla

Obr. 1. Domečky pro lesní skřítky. Stavby v lese

v podobném duchu – důraz jsme kladli na to, aby šlo o nevynucovanou, přirozenou a nenáročnou činnost, u které děti rády samy zůstanou. Tak tomu bylo v případě budování lesních příbytků pro později modelované hliněné skřítky, během něhož děti zcela zapomínaly na své okolí a na čas (obr. 1). Z hlediska výzvy, kterou tento cíl představuje

pro vedoucího, považujeme za důležitou schopnost vedoucího vytvářet bezpečné, nehodnotící prostředí mezi dětmi (všímat si potřeb dětí a reagovat na ně, dbát na nekonfliktní vztahy ve skupině) a dokázat reflektovat a usměrnit svou vlastní tendenci k výkonu (například bezesbytku dostát připravenému programu). V zájmu vytváření bezpečného a důvěryhodného prostředí, tolik potřebného pro uvolněnou tvořivost, je jistě přínosnější polevit a dovolit sobě i dětem setrvat v aktivitě, která je v dané chvíli naplňující.

Další, komplementární cíl ležel v rovně citového prožitku souvisejícího se základním příběhem, který všechny aktivity propojoval. Šlo o příběh s pohádkovými prvky, alegoriemi a poselstvím vyjadřujícím důležitost přátelství a tolerance. Přestože šlo o příběh, který byl nejhodnější pro věkovou kategorii mladšího školního věku, byl dobře přijat i staršími dětmi (pobytu se zúčastnila věkově heterogenní skupina – od pěti do patnácti let). Domníváme se, že pro děti byla v příběhu významným prvkem i skutečnost, že hlavní postavy příběhu ztvárnili sami vedoucí. Bylo velmi zajímavé pozorovat proměnu výrazů dětských tváří, když se setkaly s postavou, která jim sice byla známá, ale náhle získala pohádkové atributy něčeho zcela jiného. Plynulé vstupování do fantazijního světa hry a vystupování z něj se tak stalo charakteristickým rysem našeho pobytu.

Kromě všech výše popsaných cílů měl dětem náš pobyt přinést také možnost aktivního odpočinku a relaxace. K naplnění tohoto cíle posloužilo nejen krásné prostředí ekofarmy Bílý Mrak na Královéhradecku a vybavení areálu (trampolína, pískoviště, stolní tenis, dostatek volného prostoru, otevřený výhled do krajiny), ale

také možnost být s dětmi v bezprostředním kontaktu (čtyři dospělí, jedenáct dětí) a reagovat tak na jejich aktuální rozpoložení.

Příběh čtyř živelů

Zdrojem všech připravovaných aktivit byl autorský příběh „O čtyřech kamarádech a zlém kouzlu čaroděje Mrakotřase“. Čtyři kamarádi, vystupující v příběhu, byli alegoriemi čtyř základních živelů: vody, země, ohně a vzduchu, tedy elementů, které se vzájemně bytostně potřebují, přestože jsou zcela odlišných povah (*obr. 2*). Charaktery postav – živelů – byly umocněny právě jejich personalizací: voda se stala laskavou vílou Voděnkou toužící po souladu, země se v příběhu proměnila v klidnou vílu Hliněnku pečující o přírodu, oheň na sebe vzal podobu výbušného a zároveň dobráckého Rudovouse a vzduch se stal hravým a přátelským Vichřínem. Tito čtyři přátelé (živly) spolu svorně obývali svůj hrad Bílý Mrak. Občas se sice pozlobili, ale dokázali si pomáhat a měli se rádi. To všechno se ale jednoho dne změnilo. Jejich harmonické soužití sledoval s velkou nelibostí zlý čaroděj Mrakotřas, který žil v sousedním lese. Čtyřem přátelům velmi záviděl a celé dny i noci trávil úvahami nad tím, jak by jejich spokojený život překazil. Jednou v noci konečně vymyslel kouzlo, kterým své nepřátele zaklel, a tak dosáhl svého: čtyři kamarádi dál nedokázali snášet svou vzájemnou odlišnost, začali se hádat a po nějakém čase se ze svého hradu rozprchli na různé strany. Stali se z nich nespokojení tuláci, kteří byli nebezpeční sami sobě i svému okolí. Pláč víly Voděnkyně neměl kdo usušit, takže způsoboval záplavy, rozčilení víly Hliněn-

Obr. 2. Postavy čtyř živlů. Ztvárnění čtyř živlových postav příběhu – země, ohně, vody a větru

ky se projevovало zemětřesením, Rudovous neměl nablízku nikoho, kdo by mu pomohl uhasit jeho ohnivé výbuchy vzteku, a Vichřín jen foukal a nedokázal se zastavit. Zlý čaroděj Mrakotřas si mezitím lebedil v komnatách hradu, který zůstal po odchodu čtyř živlů opuštěný.

Právě v této svízelné situaci do příběhu vstoupily děti, které dorazily na hrad Bílý Mrak strávit několik dnů o prázdninách. Hned na konci prvního dne našly místo, kam roztržitý čaroděj ukryl popis svého kouzla včetně návodu, jak jej zrušit. Děti zjistily, že pro vysvobození čtyř přátel je nutné přimět rozhádané strany k tomu, aby opět myslely na sebe navzájem a vzájemně si splnily svá tajná přání: „Když se víla Voděnka rozvzpomene na přání víly Hliněnky, Hliněnka na přání ohnivého Rudovouse, Rudovous na přání větrného Vichřína a Vichřín na přání Voděnky, tehdy bude zlé kouzlo zrušeno a na Bílý Mrak se vrátí přátelství živlů.“

Celý pobyt se nesl ve znamení postupného setkávání s postavami čtyř živlů, od nichž se děti dozvíдалy tajná přání

jejich kamarádů. Tato přání, která se děti pokoušely vyplnit, pak tvořila osu programu každého dne. Pro ilustraci lze uvést tři přání Rudovouse (živel ohně), na která se rozvzpomněla víla Hliněnka, když ji děti jednoho dne v podvečer našly v blízkém sadu.

Ohněm inspirovaná píseň

Realizace: S dětmi jsme secvičili písničku „Marnivá sestřenice“ o dívce sušící si vlasy nad plamenem od Jiřího Suchého; použili jsme kytaru a různé jednoduché perkusivní nástroje.

Jedinečný ohnivý tanec

Realizace: Děti se rozdělily do tří skupin, za použití nejrůznějších materiálů a výtvarných pomůcek si připravily ohnivé kostýmy a nacvičily si originální hudebně-pohybové vystoupení pro Rudovouse. Při realizaci tohoto přání jsme považovali za velmi zajímavé, že přestože děti nedostaly žádné přesnější instrukce týkající se zvukového doprovodu tance či jeho pohybového ztvárnění, uchopily celé zadá-

ní překvapivě samostatně a originálně. Během nacvičování jednotlivých výstupů zafungovala přirozená emoční a sociální inteligence dětí, které byly schopny spolupracovat bez vnějších zásahů vedoucích. Do popředí vystoupila skupinová dynamika, svěřeni vedoucích rolí těm, kteří byli pro tuto úlohu vybaveni potřebnými kompetencemi (například měli zkušenosti s tancem a choreografií). Výsledkem byly zvukově i pohybově velmi zábavné kreace. Tvůrčí zápal při plnění tohoto Rudovousova přání svědčil jednak o zaujetí pro příběh, jednak byl dokladem síly a hodnoty svobodné, zvenčí neregulované dětské tvořivosti (obr. 3).

Ohnivá svítilna – lampion

Realizace: Děti dostaly k dispozici výtvarné pomůcky a samostatně i s dopomocí (podle věku a schopností) vytvářely svůj originální lampion (obr. 4).

Na konci dne jsme se všichni shromáždili ve velké herně, povídali si o elementu ohně a vyzvali jsme děti k poslední, spíše reflexivní, aktivitě, během níž si děti mohly na malé papírky napsat to, co by chtěly spálit v ohni. Vysvětlili jsme dětem, že by se mělo jednat o negativní záležitosti, které se jim nelíbí, které si nepřejí a s nimiž

by se rády symbolicky rozloučily právě v ohnivých plamenech (obr. 5). Později, u aktivit spojených s vodním živlem personifikovaným vílou Voděnkou, dostaly děti opačné zadání: do loďky, kterou jsme vytvářeli všichni společně, měly děti možnost vložit svá tajná přání (v pozitivním slova smyslu) a poslat je spolu s loďkou po vodě. Po skončení společného setkání v herně jsme již vyhlíželi Rudovouse, kterého jsme posléze objevili u ohniště poblíž farmy. Děti se zpočátku setkaly s jeho

Obr. 3. Ohnivý tanec. Skupinové choreografie tance s hudebním doprovodem

Obr. 4. Noční svítilny. Příprava svítílen na večerní setkání s Rudovousem

Obr. 5. Vzkazy ohni. Děti pálí na lístcích to, co by chtěly ve svém životě opustit

Obr. 6. Plachetnice. Symbolické setkání čtyř živlů – vody, země, ohně a větru

nerudnou tváří: Rudovous pohazoval žhavými uhlíky, nebezpečně vrčel a vrhal po dětech vzteklé pohledy. Postupně však obě strany našly společnou řeč a v závěru projevoval Rudovous již nelíčené nadšení a radost ze všech splněných přání, kterými ho děti potěšily.

Vyvrcholením celého pobytu se stalo vyplnění závěrečného přání víly Voděnky, která toužila po loďce, jež by symbolicky propojila všechny čtyři živly. Výsledkem byla půlmetrová plachetnice (poháněná větrem – vzdušný živle), která přes jednu z tůní u farmy (vodní živle) převážela hliněnou misku (zemský živle) s hořící svící (ohnivý živle) (obr. 6). Po naplnění tohoto přání víly Voděnky se celý kruh symbolicky uzavřel, zakletí všech čtyř přátel bylo zlomeno a nic tak nebránilo tomu, aby se následujícího dne před dětmi objevily všechny živly společně. Šlo zároveň o poslední den pobytu, během něhož si pro děti přijížděli rodiče. Na odpoledne bylo naplánováno rozloučení s postavami vysvobozených a smířených živlů, které mělo formu krátkého představení pro rodiče. Jeho součástí bylo přečtení příběhu, malá výstava artefaktů (výrobky z hlíny, obrázky, dětmi vyráběné dešťové hole, lampiony...), společný zpěv v kruhu a předvedení ohnivých tanců. To vše se odehrávalo ve spolupráci se čtyřmi postavami živlů, které dětem na konci představení poděkovaly a předaly jim malé dárky.

Příklady aktivit využívajících prvky artefietiky a muzikofietiky

Během našeho pobytu přišlo na řadu mnoho her a technik z oblasti artefietiky a muzikofietiky. Jejich největším specifickým bylo úzké propojení s příběhem

a s charakteristikami postav čtyř živlů. Pro ilustraci jsme k popisu vybraly následující tři aktivity:

Výroba dešťové hole pro vílu Hliněnku

Jedno ze tří přání víly Hliněnky (živlu země) bylo pro děti výzvou ke spolupráci na výrobě exotického hudebního nástroje, tzv. „Dešťové hole“. Toto přání tlumočila dětem víla Voděnka, která si byla dobře vědoma toho, jaký význam má voda pro zemi – zvláště pro půdu a rostliny. Výroba dešťové hole v sobě propojovala stránku výtvarnou i zvukomalebnou. V první fázi šlo o poměrně složitou výrobu těla hudebního nástroje, při které děti spíše asistovaly hlavnímu konstruktérovi (jednomu z dospělých účastníků pobytu). V další fázi šlo již o naplnění těla nástroje korálky a dalšími předměty, které následně vytvářely charakteristický šumivý zvuk, a o výtvarné dotváření povrchu nástroje, kdy děti dešťové hole pokrývaly nejrůznějšími ornamenty a malbami (obr. 7). Na dešťové hole děti zahrály víle Hliněnce, kterou v podvečer objevily v nedalekém sadu. Zcela neplánovaně se výroba dešťových holí setkala s velkým úspěchem i u majitelů farmy, kde jsme byli ubytováni. Šlo shodou okolností o období značného sucha, takže dešťová hůl byla po celou dobu našeho setrvání na farmě využívána za původním, rituálním účelem přivolání deště. Po na-

Obr. 7. Dešťové hole. Děti malují na vyrobené dešťové hole

Obr. 8. Muzikula. Výsledek společné malby na ubrus

šem odjezdu jsme byli informováni, že se kýženého efektu konečně podařilo dosáhnout.

Skupinová kresba „Zanech svou stopu“

Za oblast artefietiky bychom zmínily aktivity, u kterých došlo v práci ve skupině k průlomovým okamžikům. Jako první aktivitu jsme zařadili společnou kresbu na velký ubrus „Zanech svou stopu“. Jediným zadaným úkolem pro práci dětí i nás dospělých bylo nakreslení názvu našeho

Obr. 9. Skupinový příběh.
Čtení obrázkových příběhů dětí

Obr. 10. Společné zpívání. Muzikofiletické setkání

tábora na plochu. S ostatním vyobrazením si všichni mohli poradit dle vlastního uvážení. Na počátku činnosti zavládlo ticho. Kdo se první pustí na bílou neporušenou plochu? Postupně se začínaly množít i dotazy, co je možné a co se nesmí. Ujistili jsme děti, že mají opravdu volné pole působnosti, ale možná by bylo dobré se společně domluvit na tvorbě nápisu. Postupně se domlouvaly na tom, kdo jaké písmeno napíše, v jakém sledu se budou střídát barvy, a především, nej-

citlivější bod, kdo se kresby písmene vzdá ve prospěch druhého. Během chvilky se plocha začínala zaplňovat řadou symbolů, charakterizujících jejich tvůrce. Děti se bez problémů v kresbě střídaly, půjčovaly si barvy a začínaly sledovat, kdo co nakreslil. Na konci tvorby jsme plynule přešli k rozpravě nad zájmy dětí i dospělých a uvědomili si to, že pro přípravu všech našich činností bude zapotřebí dostatek rukou. V řadě situací jsou děti postaveny k hotové zábavě, bez nutnosti podílet se na její přípravě. Naše aktivity si zcela přirozeně vyžádaly zapojení všech. Během tvorby se spontánně rozhostil pocit přináležitosti do skupiny i určitá úleva. Velký ubrus s výtvořmi dětí získal čestné místo v místnosti pro skupinové setkávání (*obr. 8*).

Tvorba společného příběhu aneb „Nepovedený začátek dne“

Přibližně pátý den pobytu se u dětí začínala projevovat únava z intenzivní činnosti i společné komunikace. Občas se objevila neshoda či méně zdravé soutěžení a některé děti měly potřebu ustoupit na chvíli do svého nerušeného světa stavění, čtení či kresby. Po snídani, která se nesla v duchu stížností na jídlo, jsme se rozhodli opustit původní plán činnosti. Při ranní skupině jsme dětem vysvětlili, že ne vždy máme na činnosti náladu. Jak z toho ovšem ven? Nechali jsme děti

ventilovat, co je nebaví, a začalo se rozvíjet téma „Nepovedený začátek dne“. Děti si vzaly čtvrtky a v malých skupinkách začaly kreslit příběhy „zpackaných“ dnů. Opět se rozhostila tvořivá atmosféra, děti se začaly v příběhu vypořádávat se svou špatnou náladou a brzy se místností rozléhal smích (*obr. 9*). Dokonce vznikl i příběh hezky prožitého dne.

Ozřejmit komplexní podobu činnosti na táboře není, v rámci omezeného prostoru článku, zcela možné. Jen těžko lze slovem předat zážitek prolínání postav jednotlivých žvlů s tvořivými aktivitami dětí i celkovou atmosféru společného pobytu. Realizace programu vyžadovala nasazení všech zúčastněných. Celkový

výsledek nás však ujistil o tom, že propojení artefietiky a muzikofietiky přináší do pedagogické praxe významné obohacení (*obr. 10*).

LITERATURA

- DRLÍČKOVÁ, S.: Muzikofietika. In FRIEDLOVÁ, M.; Lečbych, M.: *Společný prostor Common Space 2014*, Olomouc 2014.
- ZACHOVAL, D.: Člověk a hra – pokus o interdisciplinární náhled. Diplomová práce. České Budějovice 2009, s. 21.
- www: <http://muzikula.cz>, <http://viteckova-poradenstvi.cz/>

PhDr. Anežka Šubrová, DiS. (1980)

vystudovala Filozofickou fakultu UK, obor pedagogika, a Konzervatoř Jaroslava Ježka, obor klavír. V rámci soukromé praxe se věnuje hudební pedagogice, muzikofietice a muzikoterapii. Vyučuje hru na klavír, pořádá hudební programy pro mateřské školky a nabízí individuální muzikoterapii. Dokončuje doktorské studium pedagogiky na Filozofické fakultě UK.

Kontakt: anezka.subrova@gmail.com

PhDr. Michaela Vitečková, Ph.D. (1973)

vystudovala Filozofickou fakultu UK, obor pedagogika, absolvovala 2letý akreditovaný kurz Arteterapie ČAA. Specializuje se na výchovné a rodinné poradenství a artefietiku. Pracovala jako pedagog FF UK, na katedře pedagogiky a v projektu Vznik poradenského zařízení pro mateřskou a základní školu v Berouně. V současné době má vlastní výchovnou poradenskou praxi a vyučuje v pedagogických institucích.

Kontakt: viteckova.m@email.cz